دیالکتیک ماتریالیزم
او
تاریخي ماتریالیزم

ستالین
ژباړه: ویاړ

جوزوف ستالين

ديالکتيک ماترياليزم او تاريخي ماترياليزم

سپتمبر ۱۹۳۸

دیالکتیک ماتریالیزم او تاریخي ماتریالیزم

ستالین

ژباړه:ویاړ

بربښنایي خپرېدنه: چنگاښ ۱۴۰۵

خپرندویه: سیند خپرندویه

لیکلړ

دیالکتیک ماتریالیزم او تاریخي ماتریالیزم........................ ۱

مارکسیستی دیالکتیکي میتود ٤

الف: طبیعي ښکارندې یو له بل سره تړاو لري ٤

ب: طبیعت په دایمي حرکت او بدلون کې دی ٤

ج:طبیعي کمي بدلونونه د کیفي بدلونونو لامل دی.......................... ٥

د: تضاد د طبیعت ذاتي برخه ده ۹

مارکسیستي فلسفي ماتریالیزم ۱۵

الف: ماتریالیزم ۱۵

ب: عیني واقعیت ۱٦

ج: نړۍ او قوانین یې د پېژندلو دي...۱۸

تاریخي ماتریالیزم.. ۲۸

الف: نو اصلي ټاکنده ځواک کوم یو دی؟ ۳۰

ب: د تولید لومړنۍ ځانګړنه ۳۳

ج: د تولید دویمه ځانګړنه..۳٤

د: د تولید دریمه ځانګړنه ٤٦

دیالکتیک ماتریالیزم او تاریخي ماتریالیزم

دیالکتیک ماتریالیزم د یو مارکسیستی ـ لنینیستی گوند نړۍلید دی. دا نړۍلید په دې خاطر دیالکتیک ماتریالیزم نومېږي، چې د طبیعي پدیدو په تړاو یې پاملرنه، څېړنه او پوهېدنه **دیالکتیکي** او د همدې ښکارندو په اړه یې تفسیر او استنباط او تیوري **ماتریالیستي** ده.

تاریخي ماتریالیزم بیا د ټولنیز ژوندانه په ارزونه کې د دیالکتیک ماتریالیزم د آرونو پراخول دي. همدا شان د ټولنې، تاریخ او ټولنیز ژوندانه په ارزونې کې د دیالکتیک ماتریالیزم د آرونو تطبیقولو ته تاریخي ماتریالیزم وایي.

مارکس او انگلس د مارکسیستي دیالکتیک د نوعیت د تشریح لپاره معمولاً **هگل** ته، د هغه فیلسوف په توگه استناد کاوه، چې د دیالکتیک بنسټیزې ځانگړنې یې فورموله کړې. خو دا په دې مانا نه ده چې د مارکس او انگلس دیالکتیک کټ مټ هماغه د هگل دیالکتیک دی. حقیقت دا دی چې مارکس او انگلس د هگل د دیالکتیک «منطقي هسته» واخیسته او ایده‌الیستي پوټکی یې ورته لېرې واچوو. هغوی دیالکتیک لامتکامل او په مدرنه علمي بڼه واړو.

مارکس وایي:

> «زما دیالکتیکي میتود نه یوازې دا چې له هگلي دیالکتیک سره توپیر لري، بلکې د نوموړي له دیالکتیک سره مستقیماً په تضاد کې دی. هگل باور لري چې د فکر کولو بهیر، چې د «اند» تر

نامه لاندې یې ان په یو خپلواک شي بدلوي، د واقعي نړۍ خالق او دا نړۍ یوازې د «اند» خارجي او ظاهري بڼه ده. خو زما په فکر، اند له هغې مادي نړۍ پرته بل څه نه دی، چې د انسان ماغزه یې منعکسوي او د افکارو په بڼه یې اړوي.» (مارکس، د دویم الماني چاپ پاییزه، کاپیټال، لومړی ټوک)

مارکس او انګلس د خپل ماتریالیزم د تشریح لپاره معمولاً **فویرباخ** ته د هغه فیلسوف په توګه استناد کوي، چې بېرته یې ماتریالیزم خپل سم ځای ته راوګرځو. خو دا په دی مانا نه ده، چې د مارکس او انګلس ماتریالیزم کټ مټ د فویرباخ ماتریالیزم دی. مارکس او انګلس په حقیقت کې د فویرباخ د ماتریالیزم «اصلي هسته» واخیسته، هغه یې د علمی ـ فلسفي تیوري په توګه پراخه کړه او له ایده‌الیستي او مذهبي ـ اخلاقي قیودو څخه یې آزاده کړه.

فویرباخ، چې اساساً په خپله یو ماتریالیست و، د ماتریالیزم له نوم سره یې مخالفت درلوده. انګلس په کراتو ویلي، سره له دې چې فویرباخ ماتریالیستي «بنسټ» درلود خو «په دودیزه ایده‌الیستي ځنځېرونو کې بند پاتې و» او د ده «اصلي ایده‌الیزم هغه وخت لا ښه ځرګندېږي چې د دین او اخلاق په اړه د ده فلسفه ولولو.»(مارکس او انګلس، ۱۴ ټوک، ٦٥٢ ـ ٦٥۴ مخونه)

د دیالکتیک ریښه **ډیالګو** ده، چې یوه یوناني کلمه ده. ډیالګو د خبرو اترو او مباحثې مانا لري. په لرغونو زمانو کې دیالکتیک د هغه هنر په توګه

کارول کېدو، چې په پوهېدلو سره به يې د سیال کس د خبرواترو تناقضات معلومول، حقیقت به يې رابرسېره کاوه او پر تناقضاتو به برلاسي کېدل.

په پخوانیو زمانو کې یو شمېر فیلسوفانو باور درلود، چې په اندونو کې د تضادونو موندنه او یو له بل سره د متضادو افکارو مخامخېدنه، د حقیقت د کشفولو تر ټولو غوره لاره ده. د فکر په برخه کې دا دیالکتیکي طریقه، وروسته طبیعي ښکارندو ته هم وغځېده او د طبیعتپېژندنې په دیالکتیکي میتود بدله شوه. دیالکتیکي میتود باور لري چې د طبیعت ټولې ښکارندې په دایمي حرکت او بدلون کې دي. د دې میتود له مخې په طبیعت کې د تضادونو تکامل، چې د متضادو طبیعي ځواکونو د متقابلې اغېزې پایله ده، د طبیعت د پرمختګ لاملېږي.

نو دیالکتیک د منځپانګې له پلوه د متافیزیک مخالف اړخ دی.

۱

مارکسیستی دیالکتیکي میتود

د مارکسیستی دیالکتیکي میتود ځانګړي آرونه:

الف:طبیعي ښکارندې یو له بل سره تړاو لري او د همدې تړاو له مخې مشخصېږي

دیالکتیک د متافیزیک په خلاف؛ طبیعت د اشیاؤ او ښکارندو هغه ناڅاپي ټولګه نه ګڼي، چې یو له بل نه جلا، منفرده او خپلواکه وي، بلکې د اشیاؤ او پدیدو هغه واحده بشپړه ټولګه یې ګڼي، چې یو له بل سره ارګانیکې اړیکې لري او یو د بل په واسطه ځانګړي کېږي.

د دیالکتیک میتود له مخې طبیعي ښکارنده په منفرده توګه او د چاپېریال له نورو پدیدو سره د اړیکو له پام‌نیولو پرته پېژندلی نشو.که چېرې طبیعي پدیدې د خپل چاپېریال له شرایطو پرته په پام کې ونیسو او جلا کړو، نو ممکن بې‌مفهومې شي. یوه ښکارنده هغه وخت پېژندلی او تشریح کولی شوو، چې د چاپېریال له نورو پدیدو سره یې تړاو په نه‌بېلېدونکي او په مشروط توګه په پام کې ونیسو.

ب: طبیعت په دایمي حرکت او بدلون کې دی

د متافیزیک په خلاف؛ د دیالکتیکي میتود له مخې طبیعت د استراحت، بې‌حرکتۍ، ودرېدنې او د نه بدلېدنې حالت نلري؛ بلکې د دایمي یون او بدلون او د دوامداره نویستني او پرمختګ په حال کې دی؛ تل په کې یو څه رامینځته کېږي او پرمختګ کوي او یو څه په کې پاشل کېږي او مري.

نو د همدې لپاره د ديالکتيکي ميتود له مخې ښکارندې نه يوازې د دوهاړخيزو اړيکو او متقابل تړاو له مخې، بلکې د هغوی د حرکت، بدلون، پرمختګ، پيدايښت او زوال له پلوه هم بايد په پام کې ونيول شي.

ديالکتيکي ميتود هغه څه ته لومړيتوب ورکوي چې رامينځته کيږي او پرمختګ کوي، که څه هم د اوس لپاره پاينده ښکاره نشي. همدا ډول دا ميتود هغه څه نه ماتېدونکی ګڼي چې رامينځته کيږي او پرمختګ کوي او هغه پديدې ورته لومړيتوب نلري چې مرګ يې پيل شوی وي، که څه هم د اوس لپاره پايندې وبريښي.

انګلس په دې اړه ليکي:

«له ډېرو کوچنيو تر ډېرو لويو شيانو پورې، د شګو له دانې تر لمره پورې، له پروتيست(لومړنی ژوندی سلول ـ ی.ستالين) تر انسانه پورې، ټول طبيعت په دايمي پيدايښت او زوال او په دايمي بدلون او نهودرېدونکي حرکت او تحول کې دی.» (هماغه کتاب، ۴۸۴ مخ).

انګلس د همدې لپاره وايي چې ديالکتيک ټول «شيان او د هغوی ادراکي انځورونه اساساً د اشياؤ په دوهاړخيزو اړيکو، په حرکت، په لړ، په رامينځته‌کېدنې او محوه‌کېدنې کې په پام کې نيسي.» (مارکس او انګلس، څوارلسم ټوک، مخ ۲۳).

ج: طبيعي کمي بدلونونه د کيفي بدلونونو لامل دی

د متافيزيک په خلاف؛ ديالکتيک، تکاملي بهير د ودې هغه ساده بهير نه ګڼي، چې په کې کمي بدلونونه په کيفي بدلونونو نهاوړي؛ بلکې

هغه تکاملي بهیر يې ګڼي، چې په کې کم‌اهمیته او جزئی کمي بدلونونه په څرګند«بنسټیزه بدلونونو»اوړي؛ یانې په کیفي بدلونونو اوړي. د دیالکتیک له مخې تکاملي بهیر هغه بهیر دی چې کیفي بدلونونه نه په تدریجي ډول، بلکې په چټک او ناڅاپي ډول، له یوه حالته بل حالت ته د یوې څپې په بڼه تر سره کېږي. دا بهیر نه د تصادف له مخې، بلکې د جزئی او تدریجي کمي بدلونونو د طبیعي تراکم په پایله کې رامینځته کېږي. د همدې لپاره دا میتود تکاملي بهیر یو دوراني حرکت نه ګڼي؛ د هغه څه ساده تکرار يې نه ګڼي چې له مخکې رامینځته شوی وي، بلکې یو نزولي او صعودي حرکت او له یو زوړ کیفي حالت څخه یو نوي کیفي حالت ته يې بدلون ګڼي؛ له ساده څخه پېچلي او د لا ټیټې څخه لا لوړې ته يې تکامل ګڼي:

انګلس وایي:

«طبیعت د دیالکتیک ازمېښتون دی. د یادونې وړ ده چې نوي طبیعي علوم د دې ازمایښت لپاره فوق العاده بډایه او ورځ تر بلې زیاتېدونکي مواد برابروي. له دې موادو سره ثابتېږي چې طبیعي بهیر یو دیالکتیکی بهیر دی، نه متافیزیکي.دا مواد ثابتوي چې د طبیعت حرکت په یوې ابدي، ثابتې او په ورته تکراري دایرې کې نه تر سره کېږي، بلکې له یوه حقیقي تاریخه تېرېږي.

دلته ښایي له داروین یادونه وکړو، چې په لاندینې اثبات سره يې د طبیعت په اړه يې پر متافیزیکي نظریې سخت ګوزار وکړ: ټوله معاصره

> ارګانیکه نړۍ، بوټي او ژوي او همدا ډول انسانان د هغه تکاملي بهیر محصول دي، چې په میلیونونو کلونو یې ادامه لرلی دی.» (هماغه کتاب، ۲۳ مخ).

د دیالکتیکي تکامل، چې له کمي بدلونونو څخه کیفي بدلونونو ته لېږدېدنه ده، د لا توضیح په پار انګلس وایي:

> «په فیزیک کې... بدلون یعنی له کمیت څخه کیفیت ته لېږدېدنه. دا بدلون د هغه کمي حرکت د تغییر نتیجه ده، چې یا په ذاتي ډول په جسم کې موجود وي او یا هم له بهره ورکول کېږي.مثلاً د حرارت درجه د اوبو د مایعتوب په پیل کې کومه اغېزه نلري، خو که چېرې د اوبو حرارت زیات یا کم کړو داسې شېبه رارسېږي چې د اوبو د مالیکولونو جذب بدلېږي او په یو حالت کې په بخار او په بل حالت کې په کنګل بدلېږي. همدا ډول د برېښنا حداقلې کچې ته اړتیا لرو چې یو پلاتیني سیم روښانه کړو. هر فلز د حرارت په یوې ځانګړې درجې کې وېلې کېږي او هره مایع تر یوه معین فشار او درجې لاندې کنګل کېږي.که د شته وسایلو په کارولو سره وکړای شوو د هرې مایع لپاره لازم حرارت برابر کړو، نو هره مایع په یوه خاصه درجه کې جوشولی شوو او

همدا شان هر گاز تر وړ فشار لاندې او په یوې قطعي درجې کې په کنګلېدلو سره په مایع بدلولی شوو...

....هغه څه چې د فیزیک د ثابتو درجو په نامه پېژندل کېږي(هغه درجې چې په کې یو حالت په بل حالت بدلېږي - ی.ستالین)، په اکثرو حالتو کې د هغو اساسي درجو توپیر ښکاره کوي چې په کې د حرکت کمي زیاتېدنه یا کمېدنه (تغییر) د یو جسم د کیفي بدلون لاملېږي او ورسره سم کمیت په کیفیت اړوي.» (هماغه کتاب، ۵۲۷ - ۵۲۸ مخونه).

انګلس د دې موضوع د لا تشریح لپاره د کیمیا یوه بېلګه هم راخلي:

«کیمیا د اجسامو د هغو کیفي تغییراتو علم دی، چې په یو جسم کې د کمي تغییراتو د ترکیب تر اغېزې لاندې رامینځته کېږي.

هګل لادمخه په دې مسئلې پوهېدو...اکسیجن ته پام وکړئ:که چېرې په یو مالیکول کې د دوو معمولو اتمونو پر ځای درې اتمونه وکاروو، نو اوزن تر لاسه کوو، چې له بوي او د عکس‌العمل له پلوه په څرګنده ډول له معمولي اکسیجن سره توپیر لري. له نایتروجن او سلفر سره د اکسیجن

> بېلابېل نسبتونه خو په ځای پرېږدئ چې هر یو یې داسې نوي اجسام جوړوي چې کیفیت یې له ټولو اجسامو سره توپیر لري!» (هماغه کتاب، ۵۲۸ مخ).

انگلس په پای کې پر **ډیورینگ،** چې تر وسه یې هګل رټلی، خو د نوموړي دا مشهوره قضیه یې په پټه اخیستی، چې له بې‌حسې نړۍ څخه حسدارې نړۍ ته او د ناارگانیک جسم څخه ارگانیک ژوندانه ته لېږد په حقیقت کې یو نوي وضعیت ته ورځول دي، د نیوکې په ترځ کې وایي:

> «دا د هګلیونو د اړیکو د مېچولو دقیقاً هغه غوټن گز دی، چې په ځانګړو غوټو کې یې بشپړه کمي زیاتېدنه او یا کمېدنه د کیفي بدلون لامل کېږي. د بېلگې په توگه په اوبو کې، که تودې وي که یخې، د ایشېدلو او کنگلېدلو ټکي هغه غوټې دي، چې په کې د یو نورمال فشار تر لاندې د یو نوي تراکم اوښتون رامینځته کېږي چې په پایله کې په همدغه ټکي کې کمیت په کیفیت اوړي.» (هماغه کتاب، ۴۵ ـ ۴۶ مخونه).

د: تضاد د طبیعت ذاتي برخه ده

د متافیزیکي اصولو خلاف؛ دیالکتیک باور لري چې د طبیعت په ټولو شیانو او ښکارندو کې دنني تضادونه ذاتي دي، ځکه چې ټول شیان مثبت

او منفي اړخونه لري، تېر او راتلونکي لري، ځينې شيان مري او ځينې وده کوي او د همدې تضادونو تر مينځ مبارزه، د زاړه او نوي تر مينځ مبارزه، د مړتوب او زېږېدنې تر مينځ مبارزه، د زوال موندونکي او وده لرونکي تر مينځ مبارزه؛ د تکاملي بهير منځپانگه او له کمي بدلونونو څخه کيفي بدلونونو ته د لېږد داخلي محتوا جوړوي.

ديالکتيکي ميتود د همدې لپاره باور لري چې له لره بر ته تکاملي بهير د ښکارندو د همغږه راڅرگندېدو پايله نه، بلکې په ښکارندو او اشياؤ کې د ذاتي تضادونو د راڅرگندېدنې پايله ده؛ د مخالفو تمايلاتو، چې د همدې تضادونو پر بنسټ عمل کوي، د «مبارزې» نتيجه ده.

لنين وايي:

> «ديالکتيک د کليمې په رښتيني مانا د اشياؤ د هغو تضادونو پېژندنه ده، چې د اشياؤ په دنني جوهر کې موجود وي» (لنين، فلسفي يادښتونه، ۲٦۵ مخ).

او زياتوي:

> «تکامل، د تضادونو **مبارزه** ده» (لنين، ۱۳ ټوک، ۳۰۱ مخ)

دا په لنډه کې د مارکسيستی ديالکتيکي ميتود د آرونو ځانگړتياوې وې.

آسانه به وي چې پوه شوو د ټولنيز ژوند او د ټولنيز تاريخ په مطالعې کې د ديالکتيکي ميتود آرونو پراخول څومره زيات اهميت لري او څومره

مهمه ده چې دا میتود په ټولنیز تاریخ او د پرولتاریا گوند په عملي فعالیتونو کې وکارول شي.

که باور لرو چې په نړۍ کې منفردې ښکارندې نشته او ټولې پدیدې له یو بل سره تړلې او متقابلې اړیکې لري، نو ښکاره ده چې د هر تاریخي اجتماعي نظام او یا د هر ټولنیز غورځنگ ارزونه باید د «ابدي عدالت» له دریځه او له وړاندې انگېرل شویو اندونو له مخې تر سره نکړو، څه چې اکثره تاریخپوهان یې کوي، بلکې د هغو شرایطو له پلوه یې وارزو، چې دا رژیم یا ټولنیز غورځنگ یې رامنځته کړی او ورسره تړاو لري.

ښکاره ده چې د مریيتوب رژیم به په اوسنیو عصري شرایطو کې یو بې‌مانا، احمقانه او غیرطبیعي رژیم وي. خو همدا رژیم د لومړني کمون نظام د پاشېدلو په شرایطو کې کاملاً یو منطقي او طبیعي رژیم و، ځکه چې د لومړني کمون د رژیم په پرتله پرمختللی و.

د ۱۹۰۵ کال په روسیې کې، چې تزاري نظام او پانگواله ټولنه واکمنه وه، د یو بورژوا- دموکراتیک جمهوریت غوښتنه ډېره منطقي، سمه او انقلابي وه؛ ځکه چې بورژوایي جمهوریت هغه وخت یو مخکښ گام و.خو د شوروي د سوسیالیستي جمهوریتونو د اتحاد په شرایطو کې د بورژوایي جمهوریت غوښتنه یوه بې‌مانا او غیرانقلابي غوښتنه ده، ځکه چې بورژوایي جمهوریت د شوروي جمهوریت په پرتله وروسته پاتې دی.

نو ویلی شوو چې ټولې ښکارندې له شرایطو، مهال او له مکان سره تړاو لري.

دا ښکاره خبره ده چې د ټولنیزو ښکارندو له **تاریخي** ارزونې پرته د تاریخ پرمختگ او موجودیت ناشونی دی، ځکه یوازې تاریخي ارزونه کولای

شي په هغه څه د تاریخ د علم د بدلېدلو مخه ونیسي، چې د ګډوډو پېښو او د بې ماناو تېروتنو ټولګه ده.

د دې تر څنګ، که نړۍ په دایمي حرکت او تکامل کې ده او د تکامل قانون د زاړه د مړینې پر ځای د نوي زېږون دی، نو ښکاره ده چې نور «ابدي» ټولنیز نظامونه، د خصوصي مالکیت او زبېښاک «همېشني اصول» او له فیوډاله د بزګر او له پانګواله د کارګر د اېلتیا «دایمي اند» شتون لرلی نشي.

نو نتیجه اخلو چې سوسیالیستي رژیم پر پانګواله نظام واکمنولی شوو، څنګه چې یو وخت پانګوال نظام د فیوډالي رژیم پر ځای واکمن شو.

نو باید خپل کار او فعالیت د ټولنې پر هغو پوړونو او طبقاتو متمرکز کړو چې تکامل او راتلونکی لري، سره له دې چې اوس حاکم ځواک نه برېښي. پر هغو پوړونو او طبقاتو تمرکز په کار نه دی چې پرمختتک نلري، که څه هم د اوس لپاره ځواکمن وي.

د تېرې پېړۍ اتیایمو کلونو کې، کله چې د ناردونیکانو او مارکسیستانو تر منځ مبارزې دوام درلود، د روسیې پرولتاریا د ټولنې ډېره کوچنۍ برخه او انفرادي بزګران د ټولنې پراخه اکثریت و. خو پرولتاریا د یوې طبقې په توګه د پرمختګ په حال کې وه، حال دا چې دهقانان د یوې طبقې په توګه د تجزیې په درشل کې وو. مارکسیستانو یوازې د همدې لپاره پر دې طبقې خپله کړنه او دریځ متمرکز کړ، چې د یوې طبقې په توګه د پرمختګ په حال کې وه. دا د مارکسیستانو تېروتنه نه وه؛ ځکه، څنګه چې پوهېږو پرولتاریا په دوامداره توګه له یوه کوچني قوت څخه داسې وده وکړه چې په لومړي درجې تاریخي ـ سیاسي ځواک بدله شوه.

که غواړو په سیاست کې تېروتنه ونکړو، ښايي مخې ته وګورو نه شا ته.

که له ورو کمي بدلونونو څخه ناڅاپي او چټک کیفي بدلونونو ته اوړون د تکامل له قوانینو شمېرل کېږي، نو بیا ښکاره ده چې د زیارکښو پرګنو انقلابونه بالکل پېښېدونکي دي او د انقلاب ښکارنده بشپړه یوه طبیعي ښکارنده ده.

نو له پانګوالۍ سوسیالیزم ته انتقال او د پانګوالۍ له ژغه د کارګرې طبقې خلاصون، نه د پخو بدلونونو او سمونونو له لارې، بلکې یوازې د پانګوال رژیم د کیفي بدلون یعنی د انقلاب له لارې تر سره کېږي.

که غواړو په سیاست کې بیا هم تېروتنه ونکړو، ښايي انقلابي ووسو، نه سمونپاله.

که د داخلي تضادونو د راڅرګندېدنې له وجې او د متضادو ځواکونو د مبارزې او پر دې تضادونو د غلبې په پایله کې تکامل رامینځته کېږي، نو ښکاره ده چې د پرولتاریا طبقاتي مبارزه هغه بشپړه طبیعي ښکارنده ده، چې مخه یې نه نیول کېږي.

د همدې لپاره د پانګوالۍ رژیم پر تضادونو پرده باید وانه‌چوو، بلکې له دې تضادونو پرده پورته او برملا یې کړو؛ د طبقاتي مبارزې مخه ونه‌نیسو، بلکې تر پای یې ورسوو.

که غواړو په سیاست کې تېروتنه ونکړو، یو بې‌جوړجاړانه طبقاتي پرولتاریايي سیاست باید تعقیب کړو، نه د پرولتاریا او بورژوازي د ګټو د همځېره کولو رفورمیستي سیاست؛ په سوسیالیزم کې د پانګوالۍ د «ودې» جوړجاړانه سیاست باید تعقیب نکړو.

دا هغه مارکسیستی دیالکتیکي میتود دی، چې په ټولنیز ژوند او ټولنیز تاریخ تطبیقیږي.

تر هغه ځایه چې ماتریالیستي فلسفې پورې اړه لري، دا فلسفه له ایده‌الیستي فلسفې سره له بنیاده په تضاد کې ده.

۲

مارکسیستي فلسفي ماتریالیزم

د مارکسیستي فلسفي ماتریالیزم ځانګړي آرونه دا دي:

الف: ماتریالیزم

د ایده‌الیزم په خلاف، چې نړۍ د «مطلقې ایدې»، د«یوه کُلي روح» او د «شعور» د تجسم په توګه ویني؛ د مارکس مادي فلسفه باور لري چې دنیا بالذاته **مادي** ده او په نړۍ کې بېلابېلې ښکارندې د هغو مادو بېلابېلې بڼې دي، چې په حرکت کې دي. د مارکس د مادي فلسفې له مخې د پدیدو متقابله شرایط او اړیکې، چې پر دیالکتیکي میتود ولاړې دي، د متحرکې مادې د تکامل قانون جوړوي او د مادې د حرکت د قوانینو پر بنسټ نړۍ د ودې او تکامل لار وهي او کوم «کُلي روح» ته اړتیا نلري.

انګلس وایي:

«ماتریالیستي نړۍ‌لید یعنی د شته طبیعت آسانه پېژندنه، البته بې له دې چې له بهره څه ورزیات شي.» (مارکس او انګلس، ۱۴ ټوک، ٦٥۱ مخ).

لنین د لرغوني ماتریالیست فیلسوف، **هراکلیوس** وینا ته په اشارې سره وایي چې د نوموړي وینا «د دیالکتیکي ماتریالیزم د بنسټ ډېره ښه تشریح ده» هراکلیوس باور درلود چې«دنیا یوه ده او چا نه ده پیدا کړې، نه خدای او نه انسان. نړۍ هغه ژوندۍ لمبه وه، ده او همېش به وي چې په سیستماتیک ډول هم ځلېږي او هم مري.»(لنین، فلسفي یادښتونه، ۳۱۸ مخ)

ب: عيني واقعيت

د ایده‌الیزم په خلاف، چې ادعا کوي، دا یوازې زموږ شعور دی چې واقعاً موجود دی او مادي نړۍ، هستي او طبیعت یوازې زموږ په شعور، زموږ په احساساتو، اند او لید کې شتون لري؛ مارکسیستي فلسفي ماتریالیزم په دې باور دی چې ماده، طبیعت او هستي عیني واقعیتونه دي، چې زموږ له شعوره بهر او په خپلواکه توګه شتون لري. ماده د اند او فکر په پرتله لومړی ځای لري، ځکه چې د احساساتو، اندونو او شعور سرچینه ده او شعور دویم او فرعي ځای لري، ځکه چې د مادې او د هستي انعکاس دی. اند او شعور د دې لپاره دویم ځای لري چې د مادې محصولات دي. د بېلګې په توګه ماغزه، چې د فکر کولو ماده ده، د تکامل په ترڅ کې د کمال وروستي کچې ته رسېږي. نو د دې لپاره چې په ستره تېروتنه اخته نشوو، فکر له مادې باید بېل نکړو.

انګلس وايي:

> «د فکر او هستي او د طبیعت او اروا تر منځ اړیکې د ټولې فلسفې اصلي مسئله ده...کوم ځوابونه چې فلاسفه دې مسئلې ته ورکوي، هغوی په دوو سترو اړخونو وېشي: هغه کسان چې اروا پر طبیعت لومړی ګڼي... ایده‌الیستي اړخ جوړوي او څوک چې طبیعت لومړی ګڼي، له بېلابېلو ماتریالیستي مکتبونو سره تړاو مومي.»
> (مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۳۲۹ مخ).

او زیاتوي:

«یوازینۍ واقعي نړۍ، چې موږ ورسره هم تړاو لرو، هغه مادي نړۍ ده چې په حواس پېژندل کېږي...زموږ شعور او فکر چې څومره هم عالي ښکاره شي، د مغز له محصول پرته - چې یو مادي جسم دی - بل څه کېدای نشي. ماده د ذهن محصول نه، بلکې ذهن په خپله د مادې عالي محصول دی.» (هماغه کتاب، ۳۳۲ مخ).

مارکس د مادې او فکر په اړه وایي:

«**تفکر له هغه مادې بېلولناممکنه ده، چې فکر کوي.** ماده د ټولو بدلونونو موضوع ده.» (هماغه کتاب، ۳۰۲ مخ).

لنین د ماتریالیستي مارکسیستي فلسفې په اړه وایي:

«ماتریالیزم اساساً عیني واقعي هستي(ماده)له شعور، احساساتو او تجربې خپلواکه ګڼي... شعور یوازې د هستي انعکاس دی. په بله وینا د هستي تر ټولو سم(متناسب او په بشپړه توګه دقیق) انعکاس دی» (لنین، ۱۳ ټوک، ۲٦٦ ـ ۲٦۷ مخونه).

لنین زیاتوي:

«ماده هغه څه ده چې د عمل له لارې زموږ پر حسي غړو احساس رامینځته کوي؛ ماده یو عیني

واقعیت دی چې د احساس له لارې یې درکولی شوو...ماده، طبیعت، هستي او جسم لومړی مقام او روح او اروا، شعور او احساس او روان دویم مقام لري.» (هماغه کتاب، ۱۱۹ـ ۱۲۰ مخ).

«د مادې د حرکت د څرنګوالي انځور د نړۍ تصویر او د «**مادي تفکر**» د رامینځته‌کېدو د څرنګوالي تصویر دی.»(هماغه کتاب، ۲۸۸ مخ).

«ماغزه د تفکر ارګان دی»(هماغه کتاب، ۱۲۵ مخ).

ج: نړۍ او قوانین یې د پېژندلو دي

د ایده‌الیزم پر خلاف، چې د نړۍ او د قوانینو د پېژندلو له شونتیا یې منکر او زموږ د پوهې پر اعتبار او پر عیني واقعیت باور نلري او تصور کوي چې نړۍ په هغو «فی‌نفسه خپلواکو شیانو»[۱] ډکه ده، چې هېڅکله به د علم په وسیله ونه‌پېژندل شي؛ مارکسیستي فلسفي ماتریالیزم باور لري چې نړۍ او قوانین یې په بشپړه توګه د پېژندنې وړ دي؛ د طبیعت د قوانینو په اړه زمونږه پوهه په تجربې او عمل کې آزمایل شوې او دا معتبره پوهه د عیني حقیقت اعتبار لري. مارکسیستی ماتریالیزم باورمن دی چې په نړۍ کې

---

۱ Dinge an sich یا things-in-themselvesد ایمانوئل کانت نظریه ده چې باور یې درلود چې موږ هېڅکله په مستقیم ډول «في‌نفسه خپلواک شیان» پېژندلی نشو، بلکې یوازې د خپل ذهن او حواسو له لارې یې نښې نښانې تجربه کولای شو. یعنې څه چې په واقعي توګه شته، زموږ له پوهې او تجربې څخه په خپلواکه توګه ناپېژانده پاتې کېږي. کانت وایي چې د واقعیت داسې اړخونه شته چې زموږ له ادراکه خپلواکه دي. کانت باور درلود چې موږ کولای شو دنیا څرنګه چې موږ ته ښکاري وپېژنو خو تل داسې یو بنسټیزه واقعیت شته چې ناپېژانده پاتې کېږي. پ.ژ.

داسې څه نشته چې د پېژندلو وړ نه وي؛ که چېرې داسې څه وي، چې نن يې پېژندلی نشو، نو يوه ورځ به يې د علم او عمل په وسيله کشف کړو او وې‌به‌پېژنو.

انګلس د کانت او نورو ايده‌اليستانو پر دې نظريې نيوکه کوي، چې دنيا نه پېژندونکې ده او په نړۍ کې داسې «في‌نفسه خپلواکه شيان» شته چې د پېژندلو وړ نه دي. هغه له دې مشهورې ماترياليستي نظريې، چې زموږ پوهه معتبره ګڼي، د دفاع په ترڅ کې وايي:

«د دې او د دې په شان د نورو فيلسوفانه بوالهوسيو د بُطلان د ثابتولو لپاره تر ټولو ښه ځای عمل، يا په بله وينا تجربه او صنعت دی. که د يو طبيعي بهير په اړه د خپلې نظريې سما او سمښت لپاره وتوانېږو چې دا بهير رامينځته کړو، له شته شرايطو يې ببل کړو او د ځانګړي شرايطو په برابرولو سره يې د خپلو موخو خدمت لپاره يې وکارو، نو د کانت«في‌نفسه خپلواکو شيانو»بې‌مانا نظريې ته د پای ټکې ايښودلی شوو.

هغه کيميايي مواد چې د نباتاتو او حيواناتو په بدن کې توليدېدل، تر هغې پورې «في‌نفسه خپلواکه شيان»ول، چې عضوي کيميا لا توليد کړي نه وو. خو کله چې عضوي کيميا يو په بل پسې هغه توليد کړل نو دا «في‌نفسه خپلواکه شيان» يې زموږ لپاره په شيانو واړول، د بېلګې په

توګه د آلیزارین رنګینه ماده، چې د «مدرر[۲]» له بوټې حاصلېږي، نن یې د پخوا په شان د دې بوټي له ریښې چې په ناقص ډول په کروندو کې کرل کېږي، نه اخلو، بلکې په ډېره لږه بیه او په اسانۍ یې له تارکولو جوړو.

د کوپرنیک لمریزه منظومه پوره درې سوه کاله، سره له دې چې سل، زر یا لس ګونه زره چانسونه یې د خپل اثبات په ګټه لرل، خو بیا هم یوه فرضیه پاتې وه. خو کله چې **لیورریه** د دې سیستم د شمېرو او مالوماتو په کارولو سره، نه یوازې دا چې د یوې ناپېژنده سیارې د شتون اړتیا استنباط کړه، بلکې په آسمانو کې هغه ځای هم محاسبه کړه چې دا سیاره یې باید ونیسی او کله چې **ګاله** (Galle) دا سیاره په واقعیت کې پیدا کړه، نو د کوپرنیک سیستم ثابت شو.» (مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۳۳۰مخ).

لنین، د **بوګدانف**، **بازاروف**، **یوشکویچ** او د **ماخ** د نورو پلویانو په فیدئیزم(هغه ارتجاعي تیوري چې ایمان پر علومو لومړی ګڼي) د انتقاد په ترخ کې د ماتریالیزم له مشهورې نظریې څخه، چې د طبیعي قوانینو په اړه

---

[۲] madder یو ډول بوټی دی چې له ریښې به یې رنګ جوړاوه. پ.ژ

زموږه علمي پوهه معتبره شمېري او علمي قوانین یې عیني حقیقت ګڼي، په دفاع سره وایي:

> «معاصر فیدئیزم علم کله هم نه نفی کوي، یوازی د علم «له مبالغې ډکه ادعا»، چې د عیني حقیقت ادعا ده، نفي کوي. که عیني حقیقت (څرنګه چې ماتریالیستان ورباندې باور لري) وجود لري؛ که طبیعي علوم، چې د انسان په «تجربو» کې بهرنۍ نړۍ منعکسوي، دا توان ولري چې په یوازې توګه عیني حقیقت موږ ته راکړي، نو بیا هر ډول فیدئیزم په مطلقه ردېږي.» (لنین، ۱۳ ټوک، ۱۰۲ مخ).

دا د مارکسیستي ماتریالیستي فلسفي د ځانګړتیاو لنډون دي.

نو په دې پوهېدل سخته نه ده، چې د ټولنیز ژوند او د ټولنیز تاریخ مطالعې لپاره د فلسفي ماتریالیزم د اصولو پراخول څومره زیات اهمیت لري او د ټولنې په تاریخ او د یو پرولتاریایي ګوند په عملي فعالیتونو کې د دې آرونو تطبیقول څومره مهم دي.

که د طبیعي ښکارندو تر مینځ اړیکې او متقابل تړاو د طبیعي تکامل قوانین دي نو بیا د ټولنیز ژوندانه د ښکارندو تر مینځ اړیکې او متقابل تړاو هم ناڅاپي پېښې نه، بلکې د ټولنیز تکامل قوانین دي.

نو ټولنیز ژوند او ټولنېز تاریخ د «ناڅاپي پېښو» ټولګه نه، بلکې د ځانګړو قوانینو د تطبیق له مخې د ټولنې تکاملي بهیر دی، چې د ټولنیز تاریخ مطالعه په علم بدلوي.

نو یو پرولتاریایي گوند ته په کار ده چې خپل عملي فعالیت د ټولنیز تکامل پر قوانینو او د دې قوانینو د مطالعې پر بنیاد ودروي، نه د «مخورو کسانو» د نېکو هیلو، د «عقل» او د «عمومي اخلاقو» او د داسې نورو شیانو د دساتیرو پر بنسټ.

که چېرې نړۍ د پېژندلو ده او د طبیعت د تکامل د قوانینو په اړه زموږه پوهه معتبره ده او د عیني حقایقو اعتبار لري، نو بیا ټولنیز ژوند او د ټولنې تکامل هم د پېژندلو دي؛ د ټولنیز تکامل د قوانینو په اړه زموږ علمي معلومات هم معتبر دي او د عیني حقایقو اعتبار لري.

نو د ټولنیز ژوند د ښکارندو له ټولې پېچلتیا سره، د ټولنی د تاریخ علم کېدای شي د بېلګې په توګه د بیولوژي په شان په یو دقیق علم واوړي او د عملي موخو په پار د ټولنیز تکامل د قوانینو کارندتیا ولري.

نو یو پرولتاریایي ګوند باید خپل عملي فعالیت د ناڅاپي انګیزو له مخې نه، بلکې د ټولنې د تکاملي قوانینو او له دې قوانینو د حاصل شویو پایلو له مخې رهبري کړي.

همدا دی چې سوسیالیزم د بشر د ښه راتلونکي لپاره، له رویا څخه په علم بدلېږي.

د همدې لپاره د علم او عملي فعالیتونو تر مینځ او د تیوري او عمل تر مینځ تړاو او د دوی وحدت باید د پرولتاریایي ګوند لپاره د لارښودی ستوری حیثیت ولري.

سربېره پر دې، که چېرې طبیعت، هستي او مادي نړۍ لومړی او شعور او اند دویم او له لومړني مشتق شوی وي؛ که مادي نړۍ هغه عیني حقیقت راښکاره کوي، چې د انسان له شعوره خپلواکه وي او شعور د دې

عيني حقيقت انعكاس وي، نو پايله يې دا ده چې د ټولنې مادي حيات او ژوند لومړنی او معنوي ژوند دويم او له لومړني څخه مشتق شوی دی.د ټولنې مادي حيات هغه عيني حقيقت دی چې د انسان له ارادې خپلواکه دی، حال دا چې د ټولنې معنوي هستي د دې عيني حقيقت او د هستي انعكاس دی.

نو د ټولنې د معنوي ژوند، د ټولنيزو نظراتو، د ټولنيزو تيوريګانو، د سياسي عقايدو او ګروهو او د سياسي بنسټونو د جوړښت سرچينه نبايد په خپله په نظراتو، تيوریګانو، سياسي بنسټونو او ګروهو کې ولټوو، بلکې بايد د ټولنې د مادي ژوند په شرايطو او په هغه ټولنيز ژوندانه کې يې ولټوو، چې دا نظريات، تيوريګانې، ګروهې او عقايد او نور يې انعكاس دي.

نو که د ټولنيز تاريخ په بېلابېلو پړاونو کې، مختلف ټولنيز نظرات او اندونه او بېلابېل سياسي بنسټونه او عقايد ليدل کېږي، که د مريیتوب په رژيم کې له ځانګړو ټولنيزو نظراتو، تيوریګانو، عقايدو او ګروهو او سياسي بنسټونو سره مخ کېږو او که په فيوډاليزم کې يو ډول او په پانګواليزم کې له بل ډول سره، لامل يې په خپله د اندونو، تيوریګانو، نظراتو او سياسي بنسټونو «طبيعت»او «خاصيت» نه، بلکې د ټولنيز تکامل په بېلابېلو پړاونو کې د ټولنې د مادي حيات بېلابېل شرايط دي.

د ټولنې هستي چې څنګه وي؛ د ټولنی د مادي ژوندانه شرايط چې څنګه وي؛ د ټولنې نظرات، تيوريګانې، سياسي عقايد او سياسي بنسټونه به هم هماغه شان وي.

مارکس وايي:

«دا انساني شعور نه دی چې انساني هستي ټاکي، بلکې دا ټولنیزه هستي ده چې انساني شعور ټاکي.»(مارکس،د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۲٦٩مخ).

نو د دې لپاره چې د پرولتاریا گوند په سیاست کې تېروتنه ونکړي او په ابته خیال‌پنځونی اخته نشي باید خپل فعالیتونه د «انساني عقل پر جامدو آرونو»ونه‌درووي، بلکې د ټولنې د مادي حیات پر هغو ځانگړو شرایطو یې ودروي، چې د ټولنیز تکامل ټاکوونکی ځواک دی؛ خپل فعالیتونه باید د «مخورو اشخاصو» د نېکو آرزوگانو په بنسټ نه، بلکې د ټولنې د مادي ژوند د تکامل پر واقعي اړتیاوو سمبال کړي.

د ناردونیکانو، انارشیستانو او سوسیالیست ـ ریولیسرانو په گډون د اتوپیستانو د سقوط یو لامل دا و چې دوی د ټولنې د تکامل او پراختیا کې د مادي حیات د شرایطو لومړی درجه رول نه منلوو او په ایده‌الیزم کې ډوب وو؛ د دې پر ځای چې د خپلو عملي فعالیتونو بنسټ د ټولنې د مادي ژوندانه د تکامل پر اړتیاوو ودروي، له دې اړتیاوو له پام نیولو پرته یې په هغو «ایده‌الو پلانونو» او «هر اړخیزه طرحونو» کېښنود، چې د ټولنې له حقیقي ژوند څخه جلا وو.

د مارکسیزم – لنینیزم ځواک او حیات په دې حقیقت ودرېدلی، چې د خپل عملي فعالیت بنسټ د ټولنې د مادي ژوند پر تکامل ږدي او هېڅکله د ټولنې له حقیقي ژوندانه نه ځان نه بېلوي.

له څه چې مارکس ویلي، داسې نتیجه باید وانخلو چې ټولنیز نظرات، تیوری‌گانې، عقیدې او سیاسي بنسټونه د ټولنې په ژوندانه کې کوم اهمیت

نلري او پر ټولنيز ژوند او د ټولنيز حيات د تکامل پر مادي شرايطو کومه متقابله اغېزه نلري. تر دې ځای پورې موږ د ټولنيزو نظرياتو، تيوری ګانو، عقايدو او سياسي بنسټونو د منشا په اړه، د هغوی د پيدايښت د څرنګوالي په اړه او په دې اړه وغږېدلو، چې د ټولنې معنوي حيات د مادي حيات د شرايطو انعکاس دی؛ خو تاريخي ماترياليزم نه يوازې دا چې په تاريخ کې د دې ټولنيزو نظرياتو، تيوري ګانو، ګروهو او عقايدو او سياسی بنسټونو له روله منکر نه دی، بلکې د ټولنې په حيات او په تاريخ کې يې رول مهم ګڼي او د دې فکتورنو پر اهميت ټينګار کوي.

ټولنيز نظرات او تيوری ګانې بېلابېل ډولونه لري. داسې زړې ايدې او تيوری ګانې شته، چې عمرونه يې پای ته رسېدلي او د ټولنې د مړژواندي ځواکونو ګټې ساتي. د دوی اهميت حقيقتاً په دې کې دی چې د ټولنې تکامل او پرمختګ ته خنډ جوړوي. د دې تر څنګ داسې نوې او پرمختللې ايدې او تيوري ګانې هم شته، چې د ټولنې د مخکښو ځواکونو د ګټو او منافع په خدمت کې دي. د دوی اهميت بيا په دې کې دی چې د ټولنې تکامل او پرمختګ اسانوي او څومره چې د ټولنې د مادي حيات اړتياوې په زياتې ځيرتيا منعکس کړي، اهميت يې هومره زياتېږي.

نوې ټولنيزې ايدې او تيوري ګانې يوازې هغه وخت رامنځته کېږي، چې د ټولنې مخې ته د ټولنې د مادي حيات تکامل نوې مسئلې او دندې راوپنځوي. کله چې دا ايدې او تيوري ګانې رامنځته شي په هغو خورا پياوړي ځواکونو اوړي چې د هغو نويو دندو پلي کول اسانوي، چې د مادي ژوندانه تکامل رامينځته کړي دي؛ دا ايدې او تيوری ګانې په هغو ځواکونو بدلېږي چې د ټولنې پرمختګ اسانوي. همدا دی چې د نويو ايدو، د نويو

تیوري‌ګانو او نویو سیاسي نظراتو او د نویو سیاسي بنسټونو د بې‌ساري تنظیم، تجهیز او د بدلون ارزښت راڅرګندېږي. نوې ټولنیزې ایدې او تیوري‌ګانې دقیقاً د دې لپاره رامینځته کېږي، چې ټولنه ورته اړتیا لري؛ د دې لپاره چې د دې تیوري‌ګانو او اندونو له تنظیمونکي، تجهیزوونکي او بدلونکي عمل پرته د هغو بیړنیو او اړینو دندو تر سره کول ناشوني دی، چې د ټولنې د مادي حیات تکامل رامنځته کړي دي. دا نوې ټولنیزې ایدې او تیوري‌ګانې، چې د ټولنیز مادي حیات د تکامل د نویو دندو له وجې رامینځته شوي دي، خپله لاره مومي او د ولسي پرګنو په هغه ملکیت اوړي چې خلک د ټولنې د مرژواندي ځواکونو په وړاندی متحدوي او تنظیموي؛ په دې توګه د مرژواندي ځواکونو ړنګېدل اسانوي، کوم چې د ټولنې د مادي حیات د پرمختګ او تکامل په وړاندې خنډ جوړوي.

نو ټولنیزې ایدې، تیوري‌ګانې او سیاسي بنسټونه، چې د ټولنې د مادي ژوندانه د تکامل او د ټولنیزې هستۍ د بیړنیو مسئلو او دندو ثمره ده، بېرته په خپله پر ټولنیزې هستۍ او د ټولنې پر مادي حیات اغېزه کوي او د ټولنې د مادي حیات د بیړنیو دندو او چارو پلي کېدل او لا تکامل یې ممکنوي.

په دې اړه مارکس وایي:

> «تیوري همدا چې پر ولس اغېزه وکړي، په یو مادي ځواک بدلېږي.»(مارکس او انګلس،لومړی ټوک، ۴۰٦ مخ.)

که یو پرولتاریایي ګوند غواړي د ټولنې د مادي ژوندانه پر شرایطو اغېزه وکړي او د ټولنې تکامل او بهبود لا ګړندی کړي، نو باید په هغه ټولنیزي تیوري او ټولنیز اند تکیه وکړي، چې په سم ډول د ټولنې د مادي

حیات د تکامل اړتیاوې منعکسې کړای شي او د ولسونو پراخه پراګني وهڅولای شي، مجهز یې کړای شي او د پرولتاریایي ګوند په هغه ستر پوځ کې یې متشکل کړای شي چې د ټولنې مخکښو ځواکونه ته لار پرانېزی او ارتجاعي قوتونه ځپي.

د «اکونومیستانو» او منشویکانو د سقوط یو علت دا و چې هغوی د مخکښو تیوري ګانو او د پرمختللو اندونو له تجهیزوونکی، سمبالوونکی او بدلونکی رول څخه بې خبره وو؛ عامیانه ماتریالیزم ته په لوېدلو سره یې د دې عواملو رول تقریباً هېڅ ته راټیت کړی و او ګوند یې پښتیا او مړتیا ته کاږلی و.

د مارکسیزم ـ لنینیزم د ژوندتیا او ځواکمنتیا لامل پر هغه پرمختللي تیوري تکیه ده، چې د ټولنې د مادي حیات د تکامل او پراختیا اړتیاوې په سمه توګه منعکسوي؛ تیوري تر وړې کچې پورې بشپړوي او خپله دنده ګڼي چې د دې تیوري له سمبالوونکي، تجهیزوونکي او بدلونکي ځواک څخه بشپړه استفاده وکړي.

تاریخي ماتریالیزم د ټولنیزې هستۍ او د ټولنیز شعور تر منځ اړیکه او د ټولنې د مادي او معنوي ژوندانه د تکامل د شرایطو تر منځ تړاو همدا ډول ځوابوي.

۳

تاریخي ماتریالیزم

هغه پوښتنه چې اوس یې باید روښانه کړو، دا ده چې د تاریخي ماتریالیزم له مخې«د ټولنې د مادي حیات شرایط»چې د ټولنې بنه، اندونه، نظریات، سیاسي بنسټونه او داسې نور ټاکي، څه مانا لري؟«د ټولنې د مادي حیات شرایط» څه ته وایي او کومې خاصې ځانګړنې لري؟

«د ټولنې د مادي حیات د شرایطو» په مفهوم کې تر ټولو لومړی بې‌له‌شکه طبیعت، چې ټولنه یې احاطه کړی، شامل دی. د دې تر څنګ جغرافیایی محیط او چاپېریال، چې د ټولنې د مادي حیات له ثابتو او اړینو شرایطو ګڼل کېږي او د ټولنې پر پرمختګ اغېز لري، هم شامل دي.

د ټولنې په پرمختګ کې جغرافیایي چاپېریال څه رول لري؟ آیا جغرافیایي چاپېریال د ټولنې د بڼې او د ټولنیز بشري سیستم د ځانګړتیا ټاکنده فکتور دی؟ آیا له یوه رژیمه بل رژیم ته د بدلون اصلي څواک دی، که څنګه؟

تاریخی ماتریالیزم دې پوښتنې ته منفي ځواب وایي.

بې‌له‌شکه جغرافیایي چاپېریال د ټولنې د پرمختګ له ثابتو او اړینو شرایطو څخه شمېرل کېږي او البته چې د ټولنې پر پرمختګ اغېز لري؛ یا یې ګړندی کوي او یا یې هم پڅوي، خو دا اغېزه **ټاکونکې اغېزه** نه ده، ځکه چې د ټولنې د تغییر او پرمختګ تېزوالی د جغرافیایي پرمختګ او بدلون سره د پرتلې نه دی.

په درې زرو کلونو کې په اروپا کې درې بېلابېلو ټولنيزو رژيمونو، يعنې لومړني کمون، مريي‌توب او فيوډالي رژيمونو د يو بل ځای په بريا سره نيولی دی. د اروپا په ختيځې برخې او د سوسياليستي شوروي اتحاد په جمهوريتونو کې ان څلور ټولنيز رژيمونه د يو بل پر ځای واکمن شوي دي. خو په دې موده کې په اروپا کې نه يوازې چې جغرافيه قطعاً بدله شوې نه ده يا دومره کمه بدله شوې چې ان د جغرافيه علم يې يادوي هم نه، چې دا ډېره طبيعي خبره ده. د جغرافيايي محيط د جدي بدلون لپاره ميليونونو کلونو ته اړتيا ده، حال دا چې په ټولنيز بشري سيستم کې د يو مهم بدلون لپاره څو زره کاله يا ان څو پېړۍ هم بس وي.

نو پايله دا چې جغرافيايي محيط د ټولنيز تکامل بنسټيز او **ټاکونکی** علت کېدای نشي، ځکه چې د لسګونو زرو کلونو په ترڅ کې تقريباً بې‌تغييره پاتې کېږي؛ د هغه تکامل اصلي علت کېدای نشي، چې د يو څو سوه کلونو په ترڅ کې له اساسه بدلېږي.

سربېره پر دې، «د ټولنې مادي حيات د شرايطو» تر مفهوم لاندې بې‌له‌شکه د نفوس د ودې او د هغه د تراکم بېلابېلې درجې هم شاملې دي، ځکه چې انسانان د ټولنې د مادي حيات د شرايطو له اړينو عناصرو شمېرل کېږي او لږتر لږه د مشخصې شمېرې له نشتوالي پرته به يې د ټولنې مادي حيات موجوديت ونلري. آيا د نفوس وده هغه اصلي فکتور دی چې د ټولنيز بشري سيستم ځانګړنه ټاکي؟ آيا په رښتيا همداسې ده؟

دې مسئلې ته تاريخي ماترياليزم هم منفي ځواب وايي.

البته د نفوس وده د ټولنې پر پرمختګ اغېزه لري؛ پځولی يا ګړندولی يې شي، خو د ټولنې د پرمختګ اصلي ځواک نه دی او د ټولنې پر پرمختګ يې

اغېزه **ټاکونکې** اغېزه نه ده، ځکه د نفوس وده دا پوښتنه حلولی نشي، چې ولې د یو ځانګړی ټولنیز سیستم ځای دقیقاً دا نوی ټولنیز سیستم نیسي نه هغه بل ټولنیز سیستم؛ ولې د لومړني کمون رژیم ځای دقیقاً د مریيتوب رژیم، د مریيتوب رژیم ځای فیوډالي رژیم او د فیوډالي رژیم ځای د پانګوالی رژیم ونیو، نه بل کوم رژیم؟

که چېرې د نفوس وده د ټولنیز تکامل ټاکنده ځواک وای، نو ښایي د نفوس تراکم د ټولنیز سیستم د یو عالي ډول د رامینځته کېدو سبب شوی وای، خو په واقعیت کې داسې یو څه نه ګورو. د امریکې د متحدو ایالتونو په پرتله په چین کې د نفوس تراکم څلور برابره دی، حال دا چې د ټولنیز تکامل له پلوه د امریکا متحده ایالتونه لوړ ځای لري، ځکه په چین کې لا نیمه فیوډالي رژیم واکمن دی، حال دا چې د امریکې متحده ایالتونه ډېر پخوا د پانګوالی لوړ پړاو ته رسېدلې دي. په بلجیم کې د امریکې د متحدو ایالتونو په پرتله د نفوس تراکم ۱۹ برابره او د شوروی جمهوریتونو اتحاد په پرتله ۲۶ برابره زیات دی خو د ټولنیز پرمختګ له پلوه د امریکې متحده ایالتونه له بلجیم مخکې او بلجیم د شوروي سوسیالیستي جمهوریتونو اتحاد څخه د یوې تکاملي تاریخي دورې په اندازه وروسته پاتې دی؛ ځکه په بلجیم کې لا پانګوالي رژیم واکمن دی حال دا چې شوروي اتحاد ډېره موده کېږي چې د پانګوالی کار یې پای ته رسولی او سوسیالیستي رژیم یې واکمن کړی دی.

له پورتنیو توضیحاتو دا پایله اخلو چې د نفوس وده د ټولنې د پرمختګ مهم ځواک نه دی او کېدای هم نشي؛ هغه ځواک نه دی چې د ټولنیز رژیم ځانګړنه او د ټولنې بڼه دې **وټاکلې** شي.

الف:نو اصلي ټاکنده ځواک کوم یو دی؟

د ټولنې د مادي ژوندانه د شرایطو په ټولګه کې بالاخره هغه اصلي ځواک چې د ټولنې بڼه، د ټولنیز رژیم ځانګړنه او له یوه رژیمه بل رژیم ته د ټولنې پرمختګ ټاکي، کوم یو دی؟

تاریخي ماتریالیزم باور لري چې دا ځواک د انسان د ژوندانه لپاره **د ژوند د اړینو وسایلو د چمتو کولو** طریقه ده، **د مادي نعمتونو (ارزښتونو)** لکه د خوړو، جامو، پیزار، کورونو، د سونګ توکو او د تولیدي وسایلو، چې د ژوند او د ټولنې پرمختګ لپاره اړین دي، **د تولید طریقه ده.**

د پایښدلو لپاره باید خواړه، کالي، پیزار، کور، سونګ مواد او داسې نور شیان ولرو. دا مادي ارزښتونه باید تولید شي او د تولید لپاره یې باید هغه تولیدي وزلې او ابزار ولرو چې ورسره دا شیان او داسې نور توکي تولید کړای شوو. دا توان هم باید ولرو چې دا تولیدي وزلې او ابزار تولید او وې کارولی شوو.

تولیدي وسایل، چې ورسره مادي ارزښتونه تولیدېږي، او هغه **کسان** چې دا تولیدي وسایل کاروي او د ځانګړو **تولیدي تجربو او کاري مهارت** په پایله کې مادي ارزښتونه تولیدوي، په ګډه د یوې ټولنې **تولیدونکي ځواکونه** جوړوي.

خو تولیدونکي ځواکونه د تولید یو اړخ، یعنې د تولیدي طریقې یوه خوا جوړوي؛ هغه خوا چې له اشیاؤ او طبیعي ځواکونو سره د انسانانو هغه اړیکه ښکاره کوي چې د مادي ارزښتونو د تولید لپاره یې کاروي. د تولید بل اړخ، یعنې د تولیدي طریقې بله خوا، د تولید په پروسه کې له یو بل سره د انسانانو اړیکې ښکاره کوي، یعنې د انسانانو **تولیدي اړیکې.** انسانان له طبیعت سره مبارزه کوي او د مادي ارزښتونو د تولید لپاره یې کاروي، خو دا کارول له یو بل

ځخه په جلا او انفرادي ډول نه، بلکې په ګډه، ډله‌ایزه او ټولنیزه توګه تر سره کوي. نو تولید په هر ډول شرایطو کې تل ټولنیز دی.

د مادي ارزښتونو په تولید کې انسانان بېلابېلې دوه اړخیزې او مختلفې تولیدي اړیکې جوړوي.دا اړیکې د هغو کسانو تر منځ پر مرستې ولاړې او دوه اړخیزې اړیکې کېدای شي چې له زبېښناکه آزاد دي؛ کېدای شي د واکمن او اېلمن تر منځ اړیکې وي او یا د تولیدي اړیکو له یوې بڼې ځخه بلې بڼې ته د اوښتونې اړیکې وي. خو د تولیدي اړیکو ځانګړنه، چې هر ډول وي، د ټولنې د تولیدونکو ځواکونو په شان تل په هر ژریم کې د تولید یو ضروري عنصر ګڼل کېږي.

مارکس وايي:

«انسانان د تولید پر مهال نه یوازې پر طبیعت، بلکې پر یو بل هم اغېزه کوي او یوازې د یو ځانګړي ګډ فعالیت او د دوه اړخیزو متبادلو اړیکو له لارې تولید کولای شي. د دې لپاره چې تولید وکړای شي له یو بل سره معینې اړیکې ټینګوي او د همدې ټولنیزو اړیکو او ارتباطاتو په اډانه کې دي چې پر طبیعت عمل کوي، یعنې تولید کوي.»(مارکس او انګلس ۵ ټوک،مخ ۴۲۹).

نو تولید، یعنې د تولید ډول، هم د ټولنې تولیدونکي ځواکونه او هم د انسانانو تر منځ تولیدي اړیکې رانغاړي؛ دا دواړه د مادي ارزښتونو د تولید په پروسه کې د یووالي تجسم دی.

ب: د تولید لومړنۍ ځانګړنه

د تولید **لومړنۍ ځانګړنه** دا ده چې هېڅکله په یوه ځای کې د اوږدې مودې لپاره ثابت نه پاتې کېږي؛ تل بدلون او پرمختګ مومي. سربېره په دې د تولیدي طریقې بدلون، ناچاره په ګرده ټولنیز رژیم، په ټولنیزو اندونو او سیاسی نظریاتو او سیاسي بنسټونو کې د بدلون لامل کېږي، یعنې د ټول ټولنیز او سیاسي نظم د نوې کېدو باعث کېږي.

انسانان د پرمختګ په بېلابېلو پړاونو کې د تولید مختلفې طریقې کاروي یا په بله وینا د ژوند بېلابېل ډولونه غوره کوي. په لومړني کمون کې د تولید یوه طریقه، د مریيتوب پر مهال د تولید بله طریقه او په فئوډالیزم کې د تولید دریمه طریقه او داسې نورې طرېقې موجودې وې او دي چې ورسره جوخت د انسانانو ټولنیز رژیم، معنوي ژوند او سیاسي نظریات او بنسټونه هم بدلېدل او بدلېږي.

د یوې ټولنې تولیدي طریقه چې هر ډول وي، د ټولنې کلیت، اندونه او تئوری‌ګانې، سیاسي نظریات او بنسټونه هم د هماغې طریقې په څېر وي. که دا خبره لږه ساده کړو، نو ویلی شوو چې د انسانانو د ژوندون انداز د هغوی د فکر کولو په انداز وي.

دا په دې مانا ده چې د یوې ټولنې تکاملي تاریخ تر ټولو لومړی د تولید د تکامل تاریخ دی؛ د تولید د هغو طریقو تاریخ دی، چې یو په بل پسې د پېړیو په اوږود کې راغلي دي؛ د تولیدونکو ځواکونو د پرمختګ او د انسانانو تر منځ د تولیدي اړیکو تاریخ دی.

نو د ټولنیز پرمختګ تاریخ په ورته وخت کې د مادي ارزښتونو د تولیدونکو تاریخ دی؛ د کارګرو پرګنو تاریخ دی، چې د تولید د پروسې یو

اساسي ځواک دی؛ هغه ځواک چې مادي ارزښتونه، چې د ټولنې د موجودیت لپاره اړین دي، تولیدوي.

که د تاریخ علم غواړو چې یو حقیقي علم وي، د ټولنیز تکامل تاریخ نور باید د پاچاهانو او جنرالانو او د هېوادونو د «فاتحانو» او «نیواکگرو» کړنو ته راټیټ نکړو، بلکې باید تر ټولو لومړی یې د مادي ارزښتونو د تولیدونکو، د کارگرو پرگنو او د خلکو تاریخ یې وگڼو.

همدا شان د ټولنیز تاریخ د قوانینو د مطالعې اصلي لامل د افرادو په فکرونو او د ټولنې په نظراتو او عقایدو کې باید ونه لټو، بلکې د تولید په هغه طریقه کې یې ولټوو، چې د تاریخ په هر ځانگړي پېر کې د ټولنې لخوا کاربدلی ده؛ یعنې د ټولنې په اقتصادي حیات کې یې باید ولټوو.

نو د تاریخ علم لومړنی دنده د تولید، د تولیدونکو ځواکونو او د تولیدي اړیکو د تکامل او د ټولنې د اقتصادي تکامل د قوانینو څېړنه او موندنه ده.

که یو پرولتاریایي گوند غواړي یو واقعي گوند ووسي، ښایي تر ټولو لومړی د تولید د تکامل او د ټولنې د اقتصادي پرمختگ د قوانینو په اړه معلومات ولري.

نو د دې لپاره چې په سیاست کې تېروتنه ونکړو، یو پرولتاریایي گوند له هر څه وړاندې باید په دواړو برخو، هم د خپلې تگلارې د تدوینولو او هم په عملي فعالیتونو کې، د تولید او د ټولنې د اقتصادي پرمختگونو قوانین په پام کې ونیسي.

ج: د تولید دویمه ځانگړنه

د تولید **دویمه ځانگړنه** دا ده چې بدلون او تکامل یې تل د تولیدونکو ځواکونو، په لومړی درجه کې د تولیدي وسایلو له بدلون او تکامل سره

پیلېږي. د همدې لپاره تولیدي ځواکونه د تولید تر ټولو خوځنده او انقلابي عنصر دی. لومړی د ټولنې تولیدونکي ځواکونه بدلون او تکامل مومي او بیا د همدې بدلونونو پر **اساس** او **مطابقت،** د انسان تولیدي او اقتصادي اړیکې بدلېږي. خو دا په دې مانا نه ده چې تولیدي اړیکې د تولیدونکو ځواکونو پر تکامل کومه اغېزه نلري او تولیدونکي ځواکونه له تولیدی اړیکو سره کوم تړاو نلري. حال دا چې د تولیدي اړیکو پراختیا د تولیدونکو ځواکونو د پرمختګونو له امله ده او دا اړیکې په خپل وار د تولیدونکو ځواکونو په پرمختګ کې اغېزناکې تمامېږي؛ پرمختګ یې ګړندی یا پڅوي.

لازمه ده ووایو چې تولیدي اړیکې د تولیدونکو ځواکونو له ودې سره په تضاد کې واقع کېدلې نشي او د زیاتې مودې لپاره هم شا ته پاتې کېدلې نشي. تولیدونکي ځواکونه یوازې هغه وخت په بشپړه اندازه پرمختګ کوي چې تولیدي اړیکې د دې ځواکونو له خصوصیاتو او حالاتو سره متناسبې وي او د پرمختګ لپاره یې بشپړ میدان چمتو کړای شي.

که چېرې تولیدي اړیکې د تولیدونکو ځواکونو له پرمختګه شاته پاتې شي باید ژر یا هم په ځنډ د تولیدونکو ځواکونو د پرمختګ له درجې او ځانګړتیاوو سره متناسبې شي، چې عملاً همداسې کېږي؛ که چېرې داسې ونشي، د تولیدونکو ځواکونو او د تولیدي اړیکو وحدت په یو تولیدي سیستم کې له بنسټه نقضېږي، تولید په مجموعي توګه مختلېږي، د تولید بحران رامنځته کېږي او تولیدونکي ځواکونه نابودېږي.

د بېلګې په توګه د پانګوالو هېوادونو اقتصادي کړکیچونه یادولی شوو، چې په کې تولیدي اړیکې د تولیدي ځواکونو له خصوصیاتو سره تړاو نلري او په تضاد کې دي. په دې هېوادونو کې پر تولیدي وسایلو د پانګوالو خصوصي

مالکیت د تولیدي پروسې له ټولنیزې ځانګړتیا او د تولیدونکو ځواکونو له خصوصیاتو سره په ښکاره ناهمغاړي او تضاد کې دي. دا تضاد هغه بحرانونه رامنځته کوي، چې د تولیدي ځواکونو د نابودېدلو لامل کېږي. سربېره پر دې په خپله دا نههمغاړیتوب د هغه ټولنیز انقلاب لپاره یو اقتصادي بنسټ جوړوي، چې موخه یې د شته تولیدي اړیکو نابودېدل او د تولیدونکو ځواکونو له ځانګړتیاوو سره متناسبې نوې تولیدي اړیکي رامنځته کول دي.

د دې بېلګې مقابل کې د شوروي سوسیالیستي جمهوریتونو اتحاد کې ملي سوسیالیستي اقتصاد لرو، چې په کې تولیدي اړیکې په بشپړه توګه د تولیدونکو ځواکونو له خصوصیاتو سره متناسبې دي؛ چېرې چې پر تولیدي وسایلو ټولنیز مالکیت د تولید د ټولنیز بهیر له ځانګړتیاوو سره کاملاً متناسب او د همدې لپاره اقتصادي بحرانونه او د تولیدونکو ځواکونو ویجاړېدل نشته.

نو تولیدونکي ځواکونه نه یوازې چې د تولید تر ټولو خوځنده او انقلابي عنصر دی، بلکې د تولید د پرمختګ ټاکونکی عنصر هم دی.

همدا شان هر ډول تولیدونکي ځواکونه چې ولرو، تولیدي اړیکې باید هماغه شان وي.

د تولیدونکو ځواکونو وضعیت دا پوښتنه ځوابوي چې له کومو تولیدي وسایلو سره انسان مادي ارزښتونه تولیدوي، خو د تولیدي اړیکو وضعیت بیا دا پوښتنه ځوابوي چې د **تولیدي وسایلو**(ځمکه، ځنګلونه، اوبه، کانونه، اومه مواد، د تولید افزار، د تولید سیمې، د نقلیه او ارتباطاتو وسایل او ...) مالک او څښتن څوک دی، څوک تولیدي وزلې اداره کوي، د افزارو مالکیت او مدیریت د ټولنې په لاس کې دی، که د انفرادي اشخاصو، ډلو او یا طبقو په لاس کې چې د نورو کسانو، ډلو یا طبقو د زبېښناک لپاره یې کاروي؟

دلته به له لرغی تر ننه د تولیدونکو ځواکونو د تکامل او پرمختګ یو عمومي انځور وړاندې کړو: لومړني ډبرین وسایل په غشي او لیندۍ بدل شول او ورسره سم د ښکار پېر د څارویو په اهلي‌کولو او په لومړنۍ مالدارۍ واوښت؛ ډبرین وسایل په فلزي آلاتو بدل شول (اوسپنیز تبرګي، له اوسپنیزو غاښورو سره لرګینې ییوې او داسې نور)؛ له دې سره کرکیل پیل شو؛ د کارندو وسایلو لپاره د فلزي آلاتو لارغاونه او د پښې د بټۍ معرفي کېدنه او همدا ډول د کنډولو او خټینو لوښو پېژندنه او ورسره د لاسي‌کسبګرۍ پرمختګ، له لاسي کسبګرۍ د کرهنې بېلېدنه، د مستقله کسبګرۍ د صنعت پرمختګ او ورپسې د مانوفکتور رامینځته کېدنه؛ د لاسي کسبګرۍ د صنعت له افزارو څخه ماشینونو ته اوښتنه او په میکانیزه صنعت باندې د لاسي صنایع او مانوفکتور بدلېدنه؛ د میکانیزه سیستم بدلون او د لویه مډرنه میکانیکي صنایع رامینځته کېدنه؛ دا د انساني ټولنې د تاریخ په بهیر کې د تولیدونکو ځواکونو یو عمومي او نابشپړه انځور ښکاره کوي.

روښانه ده چې د تولیدي وسایلو رغاونه او پرمختګ له بشره په مستقله توګه تر سره شوی نه دی، بلکې د هغو انسانانو لخوا تر سره شوی چې له تولید سره یې اړیکې درلودلي دي. نو د تولیدي وسایلو او افزارو له تغییر او پرمختګ سره انسان، چې د تولیدي ځواکونو تر ټولو مهم عنصر ګڼل کېږي، هم تغییر او پرمختګ کوي او په تولید کې یې تجربه، کاري مهارت او د تولیدي وسایلو د کارونې توان یې بدلون مومي او لا بشپړېږي.

نو د تاریخ په اوږدو کې د انسانانو تر منځ تولیدي اړیکې، یعنې د هغوی تر منځ اقتصادي اړیکې د ټولنې د تولیدونکو ځواکونو له بدلون او تکامل سره بدلون او تکامل مومي.

د تولیدي اړیکو عمده ډولونه

تاریخ پېنځه ډوله **عمده** تولیدي اړیکې پېژني:د لومړني اشتراکي رژیم، مریيتوب، فئوډالي، پانګوالۍاو سوسیالیستي رژیمونو تولیدي اړیکې.

په لومړني اشتراکي سیستم کې د تولیدي اړیکو اساس پر تولیدي وسایلو له ټولنیز مالکیت څخه عبارت و. دا اړیکه د هغه پېر د تولیدونکو ځواکونو له خصوصیاتو سره اصولاً همغاړه وه. ډېرینو افزارو او بیا غشي او لیندۍانسانانو ته اجازه نه ورکوله چې د طبیعي ځواکونو او داړنو ځناورو په وړاندې انفرادي مبارزه وکړي. په دې دوره کې انسانان د دې لپاره چې له ځنګلونو میوه وشکوي، له اوبو کبان ونیسي، هستوګنځای ولري، له ولږې مړه نشي یا د داړونو حیواناتو ښکار او د چم او ګاونډ قبیلو قرباني نشي نو مجبور وو چې په ګډه کار وکړي. دا ګډ کار پر تولیدي افزارو او همدا ډول پر تولیدي محصول باندې د ګډ مالکیت لامل شو. په لومړني اشتراکي کمون کې پر تولیدي وسایلو د خصوصي مالکیت فکر موجود نه و، یوازې پر ځینو تولیدي افزارو شخصي مالکیت شتون درلود، چې هغه هم له داړنو حیواناتو څخه د دفاع په موخه کارول کېدل. په دې دوره کې زبېښناک او طبقاتو شتون نه درلود.

د مریيتوب یا بردګۍ په رژیم کې د تولیدي اړیکو اساس پر تولیدي وسایلو د مریيوال مالکیت و. په مریيتوب کې دا د تولیدونکو کارګرانو، یعنې د مریيانو مالکان وو، چې کولای شول مریيان لکه څارویو وپېري، خرڅ یې کړي یا یې ووژني. په دې دوره کې د ډېرینو افزارو پر ځای فلزي افزار د انسانانو په اختیار کې وو؛ د ښکار له لارې د خوړو د آسانه او ساده تامینولو پر ځای، چې نه انسانان په کرهنې او نه هم په مالدارۍ پوهېدل، ګورو چې په

دې عصر کې د مالدارۍ، کرهنې، کسبګرۍ او د تولید بېلابېلو برخو تر منځ د کار وېش راڅرګندېږي؛ ګورو چې د ښارونو او انفرادي اشخاصو تر منځ د تولیدي توکو د مبادلې شونتیا راښکاره کېږي؛ د یو شمېر محدودو کسانو په لاسونو کې د ثروت تراکم رامنځته کېږي او د اقلیت او لږني په لاسو کې د تولیدي وسایلو حقیقي تراکم ممکنېږي؛ لږني کولای شي اکثریت اېل او په خپلو مریيانو يې بدل کړي. په دې پېر کې د تولید په بهیر کې نور د ټولنې د ټولو غړو آزاد او ګډ کار موندلی نشو او د مریيانو اجباري کار غالبېږي، چې د بېکارو مریيوالو لخوا استثمارېدل. نو د همدې لپاره په دې پېر کې پر تولیدي وسایلو او تولیدي محصولاتو ګډ مالکیت نشته او ځای يې خصوصي مالکیت نیسي. په دې دوره کې مریيوال د کلیمې په اصلي مانا د شتمني د لومړني او اصلي مالک په توګه راڅرګندېږي.

شتمن او بېوزله، زبېښاکګر او زبېښل‌کېدونکې، بشپړه حقداره او له حقه بې‌برخه او د دوی تر منځ کلکه طبقاتي مبارزه؛ دا د مریيتوب د سیستم بڼه ده.

همدا دول په فئوډالي رژیم کې تولیدي اړیکې پر تولیدي وسایلو د فیوډال له مالکیت څخه عبارت دی. په دې سیستم کې فیوډال د تولیدونکي کارګر (سرف) بشپړ مالک نه دی، یعنې فئوډال نور سرف وژلی نشي خو په پلورلو او پېرلو کې يې آزاد دی. په دې دوره کې د فئوډال د مالکیت تر څنګ، پر ځینو تولیدي افزارو د کسبګرو او دهقانانو انفرادي مالکیت هم موجود دی، چې په شخصي کار خپل خصوصي تولیدي فعالیت لري. دا تولیدي اړیکې په دې دوره کې د تولیدونکو ځواکونو له خصوصیاتو سره په کلي توګه متناسبې دي. د اوسپنې اوبلنولو او د لوهارتوب رغاونه؛ د اوسپنېزې یبوې او د اوبدنې

ماشینونو رواجېدل؛ د کرهنې، بنوالۍ، شراب‌جوړونې او د لبنیاتو د تولید پرمختنګ؛ د کسبګرۍ د هڅیو تر څنګ د مانوفکتور راڅرګندېدل؛ دا په فیوډالي دوره کې د تولیدونکو ځواکونو د وضعیت ځانګړي خصوصیتونه دي.

نوي تولیدي ځواکونه ایجابوي چې کارګران په تولید کې له نوښته کار واخلي او له کار سره د لېوالتیا تر څنګ له تولیده هم برخمن شي.له دې امله فئوډال له هغه مریي تېرېږي، چې له کار سره یې هېڅ ډول لېوالتیا نه ښوده او ابتکار یې نه درلود؛ فیوډال وپتیله چې د مریي پر ځای له هغه سرف سره سروکار ولري چې خپله شخصي کرهنه او مالداري او تولیدي وسایل لري، هغه سرف چې د کروندې په کر او ارباب ته د یوې برخې د تادیې لپاره په لازم کار کې ذینفعه وي.

په دې دوره کې خصوصي مالکیت لا پرمختګ کوي. زبېښناک تقریباً د مریيتوب دورې په اندازه زیات، خو یو څه نرم شوی دی. د زبېښناکګرو او زبېلل کېدونکو تر منځ طبقاتي مبارزه د فئوډالیزم اساسي ځانګړنه ده.

خو په پانګوالۍ کې د تولیدي اړیکو اساس پر تولیدي وسایلو د پانګوالو مالکیت جوړوي. پانګوال په دې پېر کې د تولیدي کارګرانو مالک نه وي؛ مزدي کارګران وژلی یا پلورلی نشي، ځکه په دې دوره کې کارګران له شخصي پلوه آزاد، خو د تولیدي وسایلو له لرلو محروم دي. کارګران د دې لپاره چې له ولږې مړه نشي مجبور دي خپل کاري ځواک پانګوالو ته وپلوري او د زبېښناک جغ اجباراً پر غاړه ویسي. د دې دورې په لومړیو کې پر تولیدي وسایلو د پانګوالۍ د مالکیت تر څنګ، د دهقانانو او لاسي کسبګرو، چې د سرفتیا له قیودو آزاد شوي، یو ډول خصوصي مالکیت هم په پراخ ډول موجود دی، چې د دهقانانو او لاسي‌کسبګرو پر شخصي کار ودرېدلی دی.

په پانګوالۍ کې د مانوفکتوري موسسو او د کسبګرۍ کارځایونو پر ځای په ماشینونو سمبالو سترو کارخانو او فابریکو په فعالیت پیل وکړ. د فیوډالانو د کروندو په ځای، چې بزګرانو په لومړنیو وسایلو کرل، هغو پانګوالیزو کرندو خپل فعالیت پیل کړ، چې په کرنیزو علومو او ماشینونو سمبالې وې.

نوي مولده ځواکونه ایجابوي چې تولیدونکي د ستمځپلي او ناپوهه سرف په پرتله ښه روزل شوي او لا ځیرک وي، چې د تولید ماشینونه وپېژني او سم یې وکاروي. پانګوالان د همدې لپاره غوره ګڼي چې د هغو مزدي کارګرانو سره اخته ووسي چې د سرفتیا له قیوده آزاد شوي او دومره پوهه او هوښیاري لري، چې ماشینونه سم وکاروي.

د تولیدونکو ځواکونو له پراخ پرمختګ سره، پانګوالي له هغو تضادونو سره مخامخېږي، چې حلولی یې نشي. پانګوال له یوې‌خوا د توکو د تولید په زیاتولو او په لا ډېرولو او له بلې‌خوا د بیو په راټیټولو سره سیالي تشدیدوي؛ د کوچني او منځني مالکیت زیات شمېر برخوال زیانمنوي او په کارګرانو یې بدلوي؛ د پېربدنې ځواک راټیټوي، چې پایله یې د تولید شویو توکو د پلور ناشونتیا ده. د دې تر څنګ پانګوالي د تولید په پراختیا او په سترو فابریکو او کارخانو کې د میلیونونو کارګرانو په راغونډولو سره د تولید بهیر ته ټولنیزه ځانګړتیا وربخښي او په دې ډول خپل بنسټ په خپله کمزوروي، ځکه چې د تولید ټولنیزه ځانګړنه ایجابوي چې پر تولیدي وسایلو ټولنیز مالکیت واکمن وي، حال دا چې پر تولیدي وسایلو د پانګوالو خصوصي مالکیت پر خپل ځای پاتې کېږي او دا د تولید له ټولنیزې ځانګړتیا سره اړخ نه لګوي.

د تولیدونکو ځواکونو د ټولنیزې ځانګړتیا او د تولیدي اړیکو تر منځ نه پخلاکېدونکي تضادونه، د زیات تولید د دوره‌ای کړکېچونو په بڼه

راځرگندېږي. پانگه‌وال، چې په خپله يې ډېر خلک نېستمن کړي، خپلو توکو ته د موثرې تقاضا د نشتون له امله اړ کېږي چې محصولات وسيزځي؛ توليد شوي توکي نابود کړي؛ توليد ودروي او توليدي ځواکونه په داسې حال کې منهدم کړي، چې ميليونونه کسان د توکو د کافي نشتوالي له امله نه، بلکې د زيات توليد له کبله په ناچاره بېکاره کېږي او ولږه زغمي.

دا په دې مانا ده چې د پانگوالۍ توليدي اړيکې نورې د توليدونکو ځواکونو له ځانگړتياو سره مناسبې نه دي او دواړه سره نه پخلاکېدونکی تضاد لري او پانگواليزم د هغه انقلاب زېږونکی دی، چې پر توليدي وسايلو د پانگوالۍ د اوسني مالکيت پر ځای سوسياليستي ټولنيز مالکيت واکمنوي او دا په دې مانا چې د زبېښاکگرو او زبېلل کېدونکو تر مينځ سخته طبقاتي مبارزه د پانگوالۍ رژيم اساسي خصلت دی.

په سوسياليستي رژيم کې، چې اوس يوازې د شوروي سوسياليستي جمهوريتونو په اتحاد کې رامينځته شوی، د توليدي اړيکو اساس پر توليدي وسايلو ټولنيز مالکيت جوړوي. په دې ټولنه کې نه زبېښاکگر شته او نه هم زبېلل کېدونکي؛ توليد شوي محصولات «څوک چې کار ونکړي د خوړلو حق نلري» د آر له مخې د اجرا شوي کار په نسبت وېشل کېږي. په دې ټولنه کې د توليد په بهير کې د انسانانو توليدي اړيکې په ملگريزو مرستو او د هغو کارگرانو په دوه‌اړخيزو سوسياليستي مرستو ولاړې دي، چې له زبېښاکه آزاد دي. دلته توليدي اړيکې د توليدونکو ځواکونو له وضعې سره په بشپړه توگه اړخ لگوي، ځکه چې پر توليدي وسايلو د ټولنيز مالکيت له لارې د توليد ټولنيزه ځانگړنه پياوړې کېږي.

له همدې امله د شوروي جمهوريتونو اتحاد کې سوسياليستي توليد له دوره‌ای کړکېچونو او له اړوندو ناخوالو يې محفوظ دی، ځکه چې د مصرف څخه زيات توليد نکوي. توليدي اړيکې نه يوازې دا چې له توليدونکو ځواکونو سره همغاړي دي، بلکې ورته د تکامل پراخه ميدان هم برابروي، نو د همدې لپاره توليدونکي ځواکونه په ډېرې چټکۍ پرمختګ کوي.

دا په تاريخي بهير کې د انسانانو تر منځ د توليدي اړيکو د تکامل انځور دی.

دا د ټولنې د مولده ځواکونو او په تېره بيا د توليدي وزلو له پرمختګ سره د توليدي اړيکو د تکامليزه تړاو څرنګوالی دی؛ هغه تړاو چې له مخې يې د توليدونکو ځواکونو تکامل او بدلون، په اړوندو توليدي اړيکو کې ژر يا په ځنډ، د بدلون او پرمختګ لاملېږي.

مارکس وايي:

«که څه هم د کاري وسايلو د لومړنۍ بڼې جوړول او کارول د حيواناتو په ځانګړو ډولونو کې شتون درلود، خو دا د انساني کار د بهير خاصه ځانګړنه ده. **فرانکلن**، له همدې کبله انسان ته افزارسازه حيوان وايي.

څرنګه چې فُسيلي هډوکي د هغو حيواناتو د پېژندلو لپاره ضروري دي، چې ډولونه يې منقرض شوي؛ همداشان له مينځه‌تللو بېلابېلو ټولنيزو او اقتصادي سازمانونو د پېژندنې لپاره دکار د وسايلو پاتې‌شوني مهمې دي.د اقتصادي پېرونو توپيرولو

لپاره تولید شوي توکي مهم نه، بلکې مهمه دا ده چې دا توکي څنګه تولید شوي دي. د کار وسایل نه یوازې چې د بشري کار د تکامل د درجې معیار دی، بلکې د هغو ټولنیزو شرایطو ښکارندوی هم دی، چې دا وسایل په کې کارېدل.» (ک.مارکس، کاپیټال لومړی ټوک، ۱۲۱ مخ، ۱۹۳۵).

مارکس زیاتوي:

-«له تولیدونکو ځواکونو سره ټولنیزې اړیکې ډېر نژدې تړاو لري. انسانان د دې لپاره چې نوي تولیدونکي ځواکونه ومومي د تولید ډول بدلوي؛ د تولید طریقې او همدا ډول د معیشت د وسایلو برابرولو د طریقې له بدلون سره انسانان خپلې ټولې ټولنیزې اړیکې هم بدلوي. مېچنه فیوډالي ټولنه او ارباب رامینځته کوي او د بخار ژرنده پانګواله صنعتي ټولنه جوړوي.» (مارکس او انګلس، ۵ ټوک، ۵٦۴ مخ).

- «د تولیدونکو ځواکونو د ودې، د ټولنیزو اړیکو د انهدام او د اندونو د راڅرګندېدلو حرکت دوامداره دی، څه چې نامتحرکه پاتې

کېږي، په خپله د حرکت انتزاع* ده.» (همغه کتاب، ۳٦۴ مخ).

انګلس د «مانیفست»په سریزه کې دتاریخي ماتریالیزم د فورموله کولو په ترڅ کې وایي:

«د هرې تاریخي دورې اقتصادي تولید او ټولنیز جوړښت، چې الزاماً له همدې تاریخي پېر څخه راولاړېږي، د همدغې دورې د سیاسي او فکري تاریخ اساس جوړوي؛...نو (د ځمکې د لومړني اشتراکي مالکیت له انحلال وروسته) ټول تاریخ د طبقاتي مبارزې تاریخ؛ د زبېښاکګرو او زبېښل‌کېدونکو تر منځ د مبارزې او همدا ډول د ټولنیز تکامل په بېلابېلو پړاونو کې د واکمنو او اېلمنو طبقو تر منځ د مبارزې له تاریخ څخه عبارت دی؛...

دا مبارزه اوس داسې پړاو ته رسېدلې، چې زبېښل‌کېدونکې او ستمځپلې طبقه (پرولتاریا) بې له دې چې ګرده ټولنه له زبېښاک، ستم او طبقاتي مبارزې څخه د تل لپاره وژغوري، ځان د هغې طبقې (بورژوازي) له منګولو خلاصولی

---

*انتزاع (ابسټرکشن (abstraction)): هغه ذهني بهیر ته اشاره لري چې په کې د یو مفهوم یا شي خصوصیتونه، ځانګړتیاوې او خاص اړخونه ورڅخه بېلوي او په خپلواکه توګه یې په پام کې نیسي. پ.ژ

نشي، چې ورباندې ستم کوي او استثماروي
يې....» (انگلس، د مانيفست الماني چاپ سريزه).

د: د توليد دريمه ځانگړنه

د توليد **دريمه ځانگړنه** دا ده چې د نوي توليدونکو ځواکونو او ورسره د متناسبو توليدي اړيکو پيدايښت د زاړه سيستم دننه تر سره کېږي، نه له مخکني رژيمه جلا او له انحلال وروسته يې. دا بدلون د انسان د عمدي او شعوري کړنو پايله نه، بلکې په خپلواکه، ناڅاپي او د انسان له ارادې پرته په دوو علتونو تر سره کېږي:

لومړی دا چې انسانان د توليد د دې يا هغه دوړ په اختيارولو کې ازاد نه دي؛ نوی نسل د ژوند له پيلولو سره له هغو چمتو شويو توليدونکو ځواکونو او توليدي اړيکو سره مخامخېږي، چې د مخکنيو نسلونو د کار پايله ده. له همدې امله انسانان د دې لپاره چې مادي نعمتونه توليد کړای شي، په لومړيو کې بايد ټول هغه څه چې له مخکې د توليد په برخه کې موجود دي ومني او ځان ورسره متناسب کړي.

دويم دا چې انسانان د توليد د دې يا هغې وزلې د لا رغاونې او يا د توليدونکو ځواکونو د دې يا هغه عنصر د سمون لپاره د اقدام پر وخت په دې نه پوهېږي، درکولی يې هم نشي او غور هم ورباندې نکوي، چې دا رغاونې به څه ټولنيزې پايلې ولري. انسانان يوازې د کار په لا اسانتيا، په خپلې ورځنۍ، مستقيمې او ملموسې گټې فکر کوي.

کله چې د لومړني اشتراکي ټولنې ځينو غړو ورو ورو او په تدريج د ډبرينو وسيلو له کارونې، اوسپنيزو وزلو ته مخه کوله؛ البته په دې نه پوهېدل او په

دې یې فکر هم نه‌کاوه چې دا اختراع به کومې ټولنیزې پایلې ولري؛ په دې نه پوهېدل او درکولی یې هم نشول چې اوسپنیزو وزلو ته اوښتل په تولید کې د انقلاب په مانا ده او په اوږدمهاله کې به د مریيتوب رژیم رامینځته کړي. هغوی یوازې غوښتل خپل کار لا اسانه کړي او فوري او ملموسه ګټه تضمین کړي؛ د هغوی شعوري کړنې یوازې د ورځنۍ شخصي ګټې په کوچنۍ اډانه کې محدودې وې.

کله چې د فئوډالي رژیم په پېر کې د اروپا ځوانې بورژوازۍ د کسبګرۍ د کوچنیو کارځایونو تر څنګ د لویو صنعتي کارخانو په جوړولو پیل وکړ او د ټولنې مولده ځواکونه یې له دې لارې پرمختللي کړل، البته چې نه پوهېده او فکر ته یې هم نه رسېده چې دا اختراع به څه **ټولنیزې** پایلې ولري؛ بورژوازي په دې نه پوهېده او درکولی یې هم نشول چې دا «کوچنۍ» اختراع به ټولنیز ځواکونه له سره په ډلو ووېشي، چې پایله یې به هغه انقلاب وي چې د دوو ډلو د قدرت پر ضد به وي: د پاچاهانو، چې بورژوازي یې ننګې ته خورا اهمیت ورکاوه او د اشرافو، چې د بورژوازي غوره استازي دې منزلت ته د رسېدلو لېواله ول. بورژوازي صرف غوښتل د تولیدي توکو لګښت راټیټ کړي او د اسیا او د نوې کشف شوې امریکې بازارونو ته لا زیات توکي صادر او ډېره ګټه وکړي. د بورژوازي شعوري کړنې یوازې د همدې عادي عملي موخې په تنګه محدوده کې تر سره کېدلې.

کله چې روسي پانګه‌والو له بهرنیو پانګه‌والو سره په روسیې کې په ټول توان مدرنه ماشیني صنایع فعاله کړه او تزاریزم یې روغ پرېښود او دهقانان یې د فیوډالانو «لطف» ته وسپارل؛ البته نه پوهېدل او دې ته یې پام نه‌کېده چې د مولده ځواکونو دا تېزه وده به څه **ټولنیزې** پایلې ولري؛ دوی نه پوهېدل او

درکولی یې نشول، چې د ټولنې په تولیدونکو ځواکونو کې به دا ستر خوځښت په ټولنیزو ځواکونو کې داسې نوی ډلبندی رامنځته کړي چې په پایله کې به پرولتاریا دهقانان له ځان سره متحد او بریمن سوسیالیستي انقلاب به تر سره کړي. دې پانگه‌والو صرف غوښتل صنعتي تولید تر ممکنه حده پراخه کړي، لوی کورنی بازار کنټرول کړي، انحصارات رامینځته او له ملي اقتصاد څخه تر ممکنه حده زیاته گټه واخلي.

کومې کړنې چې دې پانگه‌والو د شعور له مخې تر سره کولې، د ورځنی عملي گټو په کوچنۍ دایره کې سختې محدودې وې.

مارکس په دې اړه وایي:

> «انسانان د خپل ژوند په ټولنیز تولید کې (یعنې د انسانانو د ژوندانه لپاره د اړینو مادي نعمتونو په تولید کې-ستالین) داسې ځانگړې اړیکې جوړوي، چې ضروري او له ارادې یې خپلواکه دي؛ یعنې داسې تولیدي اړیکې جوړوي چې د مادي تولیدونکو ځواکونو د پرمختگ له ځانگړي پړاو سره همغږې دي.» (مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، مخ ۲٦۹).

خو دا په دې مانا نه ده چې د تولیدي اړیکو تغییر او له پخوانیو نویو تولیدي اړیکو ته لېږد په نرمۍ او بې له ترنگلتیا او له کشالۍ پرته تر سره کېږي. بر عکس، دا ډول بدلون معمولاً د انقلاب، د پخوانیو تولیدي اړیکو په ړنگېدو او پر ځای یې د نویو تولیدي اړیکو د جوړېدو له لارې تر سره

کېږي.د تولیدونکو ځواکونو پرمختګ او تکامل او په تولیدي اړیکو کې بدلون تر هغې ځانګړې شېبې پورې چې نوي او متکامله مولده ځواکونه د کمال او بلوغ حالت ته رسېږي، تر یوې کچې پورې د انسانانو له ارادې پرته او خودکاره او خپلواکه تر سره کېږي. کله چې نوي تولیدونکي ځواکونه د بلوغ کچې ته ورسېږي، موجوده اړیکې او ملاتړې یې (واکمنې طبقې)په هغه «نه‌ماتېدونکې» خنډ بدلېږي، چې یوازې د نویو طبقو له شعوري او پوهنده عمل او د دې طبقو له قهري کړنو، یعنې له انقلاب سره لیرې کېدای شي. د نویو ټولنیزو اندونو، سیاسي بنسټونو او د نوي سیاسي ځواک **ستر رول** ، چې ماموریت یې د پخواني تولیدي ځواک جبري ړنګول دي، ښه روښانه راڅرګندېږي. د نویو تولیدونکو ځواکونو او د پخوانیو تولیدي اړیکو د اختلاف او د ټولنې د نویو اقتصادي اړتیاو له امله نوي اندونه او نظریات راڅرګندېږي. دا نوي نظرات او اندونه ولسونه متشکل او بسیجوي؛ په نوي سیاسي پوځ کې سره یې راغونډوي؛ نوې انقلابي ځواک ترې جوړوي او د تولیدي سیستم د زړو اړیکو د قهري ړنګولو او د یوې نوي قطعي سیستم د جوړولو لپاره یې کاروي؛ د همدې نظراتو او اندونه له لارې د پرمختګ د خپلسره بهیر ځای د انسان شعوري او پوهنده کړنه نیسي؛ آرامه پرمختګ په قهري بدلون اوړي او د تدریجي تکامل ځای انقلاب نیسي.

مارکس وایي:

> «د بورژوازۍ ضد مبارزه کې پرولتاریا مجبورېږي د شرایطو تر فشار لاندې د یوې طبقې په بڼه متحده شي...او د انقلاب له لارې په واکمنې طبقې واړوي او د واکمنې طبقې په توګه پخواني تولیدي

اړيکې ړنگې کړي.»(د کمونیست گوند مانیفست، ۱۹۳۸، ۵۲ مخ).

مارکس زیاتوي:

- «پرولتاریا به خپله سیاسي واکمنتیا وکاروي چې د بورژوازۍ له منگولو ټوله پانگه په تدریجي ډول وباسي او د تولید ټول وسایل او افزار د دولت، یعنې د واکمنې طبقې په توگه د منسجمې پرولتاریا په لاس کې متمرکز او تولیدي ځواکونه به له ممکن سرعت سره زیات کړي.» (همغه کتاب، ۵۰ مخ).

- «زور، د هرې زړې ټولنې چې نوې ټولنه زېږوي، قابله ده.»(مارکس،کاپیټال، لومړی ټوک، ۱۹۵۵، مخ ۶۰۳).

مارکس په خپل یو مشهور اثر کې، چې **پر سیاسی اقتصاد نقد** نومېږي، په ۱۸۵۹ کې یوه تاریخي سریزه لیکلې چې د تاریخي ماتریالیزم د ماهیت په اړه دا له نبوغه ډک فورمول بیانوي:

«انسانان د خپل ژوندانه په ټولنیز تولید کې داسې معینې اړیکې ټینگوي چې ضروري او د انسان له ارادې خپلواکې دي؛ داسې اړیکې چې د مادي تولیدونکو ځواکونو د پرمختگ او تکامل له یوې معینې درجې سره متناسبې دي. د دې

توليدي اړيکو ټولګه د يوې ټولنې اقتصادی جوړښت جوړوي؛ هغه واقعي بنسټ جوړوي چې ورباندې حقوقي او سياسي مخبناوې رامنځته کېږي او د ټولنيز شعور او پوهنې ځانګړي ډولونه ورسره همغږې او متناسب دي. د مادي ژوندانه د توليد نوعيت د ټولنيزو او سياسي بهيرونو ډول او په ټوليزه توګه فکري حيات ټاکي. دا د انسانانو شعور او پوهه نه ده چې د هغوی ژوند ټاکي، بلکې دا ټولنيز ژوندون دی چې د انسانانو پوهه او شعور ټاکي.د ټولنې مادي توليدونکي ځواکونه د خپل تکامل په يو ټاکلي پړاو کې د شته توليدي اړيکو يا په حقوقي اصطلاح د مالکيت له هغې اړيکې سره، چې تر دې دمه يې د هغه په اډانه کې فعاليت کړی دی، په تضاد کې واقع کېږي – دا اړيکې چې تر اوسه پورې د توليدونکو ځواکونو د تکامل يوه بڼه وه، اوس ورته په يوه مانع او خنډ بدلېږي. همدلته دی چې د ټولنيز انقلاب عصر پيلېږي. د اقتصادي بنياد او بنسټ له بدلون سره د يوې ټولنې ټوله ستره مخبنا په لږ يا زيات سرعت بدلېږي.د دې ډول بدلونونو په ارزونه کې لازمي ده چې تل هغه مادي بدلون، چې په اقتصادي توليدي شرايطو کې رامينځته کېږي او

د طبيعي علومو په وسيله يې صحت معلومولی شوو،له هغو بدلونونو توپير کړو چې په قضايي، سياسي، مذهبي، ښکلاپېژندنې يا فلسفي برخو کې رامينځته کېږي او په لنډو کې ورته د ايډئولوژي شکلونه وايي؛ انسان د دې لارې په تضادونو پوهېږي او مبارزه ورسره کولای شي.
څرنگه چې د يو چا په اړه زموږ نظر هغه څه کېدای نشي چې نوموړی يې د ځان په اړه لري، نو همدا شان د يو متحول پېر په اړه د هغې پوهې او شعور له مخې قضاوت کولای نشو چې دا پېر يې د ځان په اړه لري، بلکې دغه پوهه او شعور بايد د مادي ژوندانه د تضادونو او د ټولنيزو توليدونکو ځواکونو او د توليدي اړيکو تر منځ د شته اختلافاتو له مخې توضيح کړو.
ټولنيز نظم هېڅکله له مينځه نه ځي، مگر دا چې ټول توليدونکي ځواکونه خپل تکاملي ظرفيت ته ورسېږي؛ هيڅ نوي او عالي توليدي اړيکې نه رامينځته کېږي، مگر دا چې د هغوی د شتوالي مادي شرايط د زړې ټولنې په بطن کې د بلوغ تر کچې رسېدلې وي. له دې امله بشريت يوازې هغه چارې تل مخې ته بړدي چې د حلولو وس يې ولري. که موضوع لا په ځيرتيا تر مطالعې لاندې

ونیسو، و بهګورو چې دا ستونزې په خپله هغه
وخت راڅرګندېږي، چې د حل لپاره يې لازم
مادي شرايط يا شته يا هم د زېږ په حال کې
وي.» (مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۲۶۹-
۲۷۰ مخونه).

دا په ټولنيز ژوندانه او په ټولنيز تاريخ کې د مارکسيستي ماترياليزم
کاروني دي؛ دا د ديالکتيکي او تاريخي ماترياليزم اساسي ځانګړنې دي.

انسانان د تولید د دې یا هغه ډول په اختیارولو کې ازاد نه دي؛ نوی نسل د ژوند له پیلولو سره له هغو چمتو شویو تولیدونکو ځواکونو او تولیدي اړیکو سره مخامخېږي، چې د مخکنیو نسلونو د کار پایله ده. له همدې امله انسانان د دې لپاره چې مادي نعمتونه تولید کړای شي، په لومړیو کې باید ټول هغه څه چې له مخکې د تولید په برخه کې موجود دي ومني او ځان ورسره متناسب کړي.

انسانان د تولید د دې یا هغې وزلې د لا رغاونې او یا د تولیدونکو ځواکونو د دې یا هغه عنصر د سمون لپاره د اقدام پر وخت په دې نه پوهېږي، درکولی یې هم نشي او غور هم ورباندې نکوي، چې دا رغاونې به څه ټولنیزې پایلې ولري. انسانان یوازې د کار په لا اسانتیا، په خپلې ورځنۍ، مستقیمې او ملموسې ګټې فکر کوي.